

Z úsvitu české dermatologie a syfilidologie

Jirásková M.

Dermatovenerologická klinika I. LF UK a VFN, Praha
přednosta prof. MUDr. Jiří Štork, CSc.

Souhrn

Z úsvitu české dermatologie a syfilidologie

Článek přibližuje historické údaje o úporném boji českých lékařů za vznik české dermatovenerologie na Karlo-Ferdinandově universitě v Praze v období 40. do 70. let 19. století.

Klíčová slova: počátky historie dermatovenerologie v naší zemi (19. století)

Summary

The Beginning of Czech Dermatology and Syphilidology

Article focusses on the struggle of Czech physicians for establishment of the Czech dermatovenerology on the Charles-Ferdinand University in Prague from the 4th to the 7th decade of the 19th century.

Key words: beginning of the history of dermatology and venereology in our country (19th century)

Česká dermatovenerologie se na půdě pražské university tvořila na německých základech. Až později se počestvovala stejně jako tehdejší život některých našich společenských vrstev. Novověká, na kožní choroby zaměřená, dermatologie vděčí za svůj vznik Ferdinandu Hebrovi (obr. 1), narozenému v Brně. Ten, přijímaje návrhy rozvoje oboru od Karla Rokitanského, prosektora všeobecné nemocnice ve Vídni a mimořádného profesora patologické pitvy, budoval patologickoanatomický systém kožních nemocí. Položil spolehlivé základy oboru dermatologie. V roce 1845 se stal ordinářem samostatného kožního oddělení, 1848 primářem všeobecné nemocnice a 1849 mimořádným profesorem kožních chorob.

Zrození samostatného oboru kožních chorob nebylo snadné a Hebra musel překonávat mnohé překážky, třebaže byl velmi podporován Karlem Rokitanským a Josefem Škodou, plzeňským rodákem, který byl primářem interního oddělení vídeňské nemocnice od roku 1841.

Již před Hebrou věnovali pozornost kožním chorobám význačné osobnosti medicíny jako Angličané Willian a Bateman, Francouzi Alibert, Biette, Cazenave a Rayer a Němci Plenck, Fuchs a Isensee, takže Hebra měl k dispozici o dermatózách literaturu. Ale teprve Hebrovi se podařilo vytvořit přehlednou systematiku, vyzdvihnout důležitost tohoto úseku medicíny a vymanit jej z jiných

Obr. 1. Ferdinand Hebra.

Obr. 2. Ferdinand Pečírka.

oborů medicíny, kde byl přehlížen, ba leckdy pokládán za balast oboru. Vídeňská kožní klinika se tak stala střediskem dermatologie a jakousi školou všech současných střeoevropských klinik.

O počátcích nauky o chorobách kožních a venerických v Praze máme obsáhlou studii z pera Ferdinanda Pečírky (obr. 2), o létech 1848–1898. Ale již před rokem 1848 se začalo v Čechách v Praze formovat učení našeho oboru. Nejdříve o chorobách venerických a později také o dermatózách. Tehdy se také vytvořila bipolarita názvu dermatovenerologie. Toto podivné sdružení chorob vzniklo proto, že lékaři a léčitelé přijíce pokládali za nejdůležitější hlavně kožní příznaky a jejich odstranění. Není tedy divu, že příjicným změnám byla věnována hlavní pozornost a ostatní dermatózy byly odbývány. Lékaři rozlišovali jen několik kožních chorob, jako lichen, psoru, scabies, tineu, herpes apod. V té době se také začala tvořit nová kategorie vysokoškolských učitelů – docenti. Docenty se začaly označovat osoby, které získaly dovolení přednášet, aniž podstoupily konkurz předepsaný pro získání titulu profesora.

Vedle zmíněné Pečírkovy publikace má pro naši tematiku zvláštní důležitost německá zpráva F. J. Picka o jeho oboru ve spise „Die Deutsche Karl-Ferdinands Universität während der 50jährigen Regierung Kaiser Franz Josef I“. Ta uvádí jako prvního habilitovaného docenta v roce 1843 Aloise Krause (původně Krausse) přednášejícího německy.

Kraus je osoba velmi zajímavá. Narodil se roku 1793 v Příbrami jako syn okresního fyzika pro okres Beroun. V příbramské matrice je uvedeno jeho křestní jméno český. Studoval v Praze a zde také promoval. V roce 1833 byl z Berouna, kde zastával místo ranhojiče, povolán do Prahy a jmenován policejním lékařem pro Prahu, Nové Město. Za 2 roky byl jmenován primářem oddělení pro syfilitiky a impetiginózní nemoce ve Všeobecné nemocnici. Z různých záznamů je patrné, že od roku 1841 byl zároveň lékařem v Ústavu šlechticů na Hradčanech, kde byla vedoucí osobou hraběnka Chotková. Snad právě známosti z Ústavu šlechticů přispěly k tomu, že byl jmenován primářem dříve, než byla hotova přístavba pro nové oddělení.

V podání ze dne 12. srpna 1841 „slavnému guberniu“ žádá Kraus, aby mu bylo dovoleno přednášet na jeho oddělení pětkrát týdně o venerických a chronických kožních nemocích. Přednášky povolila „K.K. Studium-Hofkommission“ 4. listopadu 1841. Snad i zde pomáhala protekce „Ústavu šlechticů“. Nelze zjistit, zda Kraus začal ihned přednášet (seznamy počátečních přednášek nebyly nalezeny). V seznamu přednášek z let 1843/44 je již Kraus jmenován jako „primarius“, a v 1844/45 mimořádným docentem. Mimořádný docent znamenalo tehdy docenta bez habilitace. Pro rok 1847/48 jsou poprvé uváděny mezi „volnými učebnými předměty“ také Krausovy přednášky „Pathologie a therapie syfilitických a impetiginózních nemocí“, 3krát týdně.

Díky Krausově činnosti vznikaly v druhé polovině 19. století samostatné základy dermatovenerologie. Ale již v úřední zprávě vydané Českým guberniem 11.11.1790 o „dokonaném všeobecném domě nemocných a rozumu zbavených“ je věnována zvláštní pasáž „nakaženým neduhem chlípnosti“. V roce 1802 zřídila pražská obec nedaleko Všeobecné nemocnice pavilon pro prostitutky s příjicí. Následně v r. 1809 se nemocné přestěhovaly do budovy pozdějšího státního archivu na Karlově. Bylo tam 52 lůžek ve dvou pokojích v přízemí a ve dvou sálech v I. patře. Zařízení bylo zřízené na základě nebezpečného šíření pohlavních nemocí „kněžkami Venušinými“. Hygienické poměry ostatních veneriků byly špatné. Většinou byli umístováni na interních odděleních, kde je pokládali za balast, za provinilce a jednali s nimi podle toho. S tím spojené neblahé zkušenosti, značný počet venerických pacientů a nutnost alespoň částečné izolace z důvodů medicínských i společenských a úsilí lékařů o nápravu si vynutily nakonec zřízení zvláštního oddělení pro veneriky. Tam byly současně léčeny tzv. chronické dermatózy. Primářem byl jmenován Kraus a odtud vybíral nemocné pro své přednášky. Zprávy z té doby uvádějí, že na Krausově oddělení se ročně vystřídalo až 1100 nemocných a z nich se k demonstrování využilo až 153 nejzajímavějších a nejpoučnějších. Přednášky profesora Krause byly podle dobových sdělení bohatě navštěvovány. Více posluchačů měly jen patologická anatomie a stomatologie.

Roku 1846 podává Kraus úřední cestou žádost, aby byl zproštěn přenášek o chronických dermatózách, ty byly při-

děleny MUDr. Josefu Čejkovi, a zároveň žádá o udělení titulu mimořádného profesora. Jeho žádosti bylo vyhověno 4. ledna 1847. O svém jmenování se již nedozvěděl. Den předtím zemřel ve věku 54 let.

Podrobnější pohled na životopis Krause dokazuje, že titul profesora venerických a kožních nemocí byl jako prvním udělen pražskému primáři dříve než tehdy světově známému Hebrovi, který měl ve Vídni potíže se svou habilitací i přes vydatnou pomoc Rokytanského a Škody. Hebrovo oddělení se stalo samostatné později než pražské a teprve roku 1848 byl jmenován Hebra primářem a v roce 1849 mimořádným profesorem. Byla snad to Krausova protekce jakožto domácího lékaře šlechtičen? Gawalowski ovšem výrazně upozorňuje na tehdejší příznivé okolnosti v Praze. František Willibald Nussart, přednosta II. lékařské kliniky v letech 1826 až 1843, byl později ředitelem Všeobecné nemocnice. V jeho disertaci (Praha 1815) je skica (Hübschmann) dermatopatologie s úvodními fyziologickými poznámkami. Slavný Krombholz, pozdější přednosta I. chirurgické kliniky, přednášel podle Raimanova spisu uvádějícího též modifikované dermatologické systémy Plencka, Franka, Williana, Batemana a také Nusharta! Pražský ředitel studií prof. Rytíř Nadherny byl pokrokový a předvídatý člověk. Byla tedy v Praze příznivá půda pro dermatologii. A Kraus se svou značnou praxí policejního lékaře v syfilidologii, třebaže menší v kožním, byl nejhodnější osobou, měl zkušenosti. Po jeho smrti byl habilitován v našem oboru Krausův nástupce J. Waller.

J. Waller se narodil r. 1811 na Žatecku a promoval r. 1838. R. 1848 byl jmenován soukromým docentem syfilidologie a roku 1851 mimořádným profesorem příjicích a kožních chorob. Když se roku 1859 stal mimořádným profesorem všeobecné patologie, přestál v oboru, který měl rád a ve kterém vynikal, pracovat. Waller byl dobrým pozorovatelem. Publikoval na tehdejší dobu o příjici některá pozorování zásadního významu.

Roku 1848 útočí prudce proti nauce "identistů", tvrdících, že u příjice a kapavky jde o stejné "kontagium". Zavrhuje také tvrzení, že kapavčitá nákaza vede ke vzniku sekundární příjice. Tedy tvrzení dnes samozřejmá, tehdy však živě diskutovaná. Vyšla i další Wallerova práce zabývající se přenosností druhotného stadia příjice.

Další závažná publikace se týká terapie příjice rtuť. Pro i proti jejímu užívání bylo tehdy a později popsáno mnoho papíru. V roce 1856 vystoupil halasně apoštol antimerkurialismu Dr. Hermann tvrdící, že rtuť příjici neléčí, že sekundární příjice neexistuje a všechny patologické příznaky jejího druhého stadia zaviňuje rtuť. Také tyto názory našly přívržence, neboť tehdy se léčilo rtuť příliš silně, takže mnoho chorobných příznaků vznikalo jejím předozováním, tedy vlastně intoxikací organismu rtuť.

Waller řešil otázku léčby zcela objektivně. Jeho názory o léčení, účinku a vylučování rtuti z lidského organismu platí podnes. Tvrdí správně, že konstitucionální příjice existuje a není výsledkem užívání rtuti. Vždyť mnoho celkově nemocných syfilitiků neuzívalo rtuť v žádné podobě.

Dermatologie nebyla Wallerovým koníčkem, a tak po

7 let (1852–1859) přestaly na pražské lékařské fakultě přednášky o kožních chorobách. Roku 1856 začal Waller suplovat obor všeobecné patologie a terapie, spojené tehdy s farmakologií. Roku 1859 opustil navždy své oddělení a stal se mimořádným profesorem všeobecné patologie, terapie a farmakologie. Tak se opět uprázdnilo přednostství a docentura na dermatovenerickém oddělení. Tyto obory začal brzo suplovat Josef Čejka a žádal o příslušný primariát. Byl na doporučení Univerzity jmenován k 1. únoru 1860. Dr. Jan Čejka (nar. 1812 v Rokycanech) strávil několik měsíců u Hebry a Škody ve Vídni. Měl povolení přednášet o kožních chorobách a bylo mu k tomu přiděleno malé oddělení o 8 postelích ve Všeobecné nemocnici. Jeho přednášky se však nikdy pořádně nerozvinuly. Materiálu pro přednášení bylo málo, šlo o nové předmět a k tomu se ještě přidružily rušné události roku 1848. Čejka byl duchaplný, charakterní, národnostně uvědomělý, všeobecně a kulturně vzdělaný, společensky vysoce angažovaný, a tak na lékařské publikace zejména také v oboru kožních chorob mu zbývalo málo času. V následujících letech byl ale opakovaně nemocný, a tak po jeho smrti 1863 převzal jeho místo doc. Vilém Petters. Kožně nemocní na tom byli v té době špatně. Nemocní se s vrabem byli ve Všeobecné nemocnici přijímáni buď na vnitřní nebo chirurgické oddělení a jen tzv. nečisté dermatózy (scabies s hnisáním, impetigo, svědivé kožní choroby a také kožní tuberkulóza) byly umísťovány na oddělení chorob příjicích. Teprve roku 1883, po mnohých potížích a na naléhání Pettersovo, byla zřízena dvě oddělení: jedno pro nemoci příjicé a druhé pro kožní. Teprve tím se začal hromadit materiál pro dermatologii.

Petters začal pracovat jako univerzitní učitel v zootechnickém ústavu vedeném Josefem Lerchem. Pak jako asistent I. interní kliniky prof. Antonína Jaksche se habilitoval pro obor "nemocí dolních částí těla". Pro práci v oboru, jehož se stal přednostou, se školil také u Hebry. Svou hojnou odbornou činností z dermatovenerologie publikoval ve Viertel Jahresschrift, Prager medizinische Wochenschrift i v Časopisu lékařů českých. R. 1864 se stal Petters mimořádným profesorem a v lednu 1879 žádal o zřízení katedry pro kožní a pohlavní nemoci. Jeho žádost byla zamítnuta. V seznamech přednášek od zimního semestru 1868–1869 je již uveden nový docent dermatologie Filip Josef Pick, promován r. 1860 ve Vídni, ač teprve v březnu 1867 se uvádí jako člen doktorského kolegia pražské lékařské fakulty. Pick přednášel patologii a terapii kožních nemocí na dermatologické poliklinice v Celetné ulici čp. 560, a to pětkrát týdně stejně jako Petters, který se marně snažil o přeměnu svého oddělení na kliniku.

Teprve v roce 1872 si vyžádalo ministerstvo od fakulty dobrozdání ke zřízení dvou dermatosyfilidologických klinik stejně jako tomu bylo u jiných oborů (chirurgie, gynekologie, porodnictví aj.). Ze strany rakouské byla přítomná stále patrná snaha potlačovat domácí pracovníky, odchovance pražské univerzity, a dosazovat jedince, kteří přicházeli z jazykově i národnostně čistě německých univerzit.

Ministerstvo zamítlo roku 1872 návrh profesorského sboru na jmenování Petterse řádným profesorem, jmenovalo však v dubnu 1873 Picka mimořádným profesorem. Pettersovo oddělení bylo rozděleno na dvě dermatologické kliniky. Pettersova klinika se takto stala jakýmsi zárodkem pražské české dermatologické kliniky.

2. Kolektiv autorů: Biografický slovník Pražské lékařské fakulty 1348-1939 díl II. L-Ž Univerzita Karlova Praha 2003.
3. HLAVÁČKOVÁ, L., SVOBODNÝ P. *Dějiny všeobecné nemocnice v Praze 1790-1952*. (k 200. výročí založení nemocnice). Karolinum, Praha 1990.

Došlo do redakce: 10. 4. 2008

LITERATURA

1. Kolektiv autorů: Biografický slovník Pražské lékařské fakulty 1348-1939 díl I. A-K Univerzita Karlova Praha 1988.

*MUDr. Milena Jirásková, CSc.
Dermatovenerologická klinika I.LF UK a VFN
U Nemocnice 2
128 00 Praha 2,
E-mail: milena.jiraskova@lf1.cuni.cz*

**BEAUTY EXPO, POŘADATEL NEJVĚTŠÍCH VELETRHŮ
KOSMETIKY, KADEŘNICTVÍ A ZDRAVÉHO ŽIVOTNÍHO
STYLU V ČR, VÁS ZVE NA**

WORLD OF BEAUTY & SPA

**PODZIM - AUTUMN - HERBST
2008**

VÝSTAVIŠTĚ PRAHA 7 - HOLEŠOVICE

19. 9. - 20. 9. 2008

300 VYSTAVOVATELŮ, 20.000 NÁVŠTĚVNÍKŮ

www.beautyexpo.cz

DERMOPARTY 2008:

**19. 9. 2008 v 13.30 – 15.00 v salonku „LOUNGE“
v Pravém křídle Průmyslového paláce na Výstavišti**

• Hosté: MUDr. Vlastimil Víšek, CSc. „sochař“ oboru
plastická chirurgie • MUDr. Tomáš Paduch, „rekordman“
v počtu provedených liposukcí u nás.

• Osobní konzultace zdarma • Každý účastník
Dermoparty obdrží dárkový kupon v hodnotě 2 000 Kč
• Losování o tumescentní liposukci zdarma!

• Anti-aging programy • Novinky v oboru WELLNESS &
SPA ukázky včetně nabídky vzdělávání a výuky